

Damian Duda, Urszula Soler

Kształtowanie społecznej świadomości kultury bezpieczeństwa na przykładzie działalności Legii Akademickiej

Kultura Bezpieczeństwa. Nauka-Praktyka-Refleksje nr 22, 112-131

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

KULTURA BEZPIECZEŃSTWA
NAUKA – PRAKTYKA – REFLEKSJE
Nr 22, 2016 (112–131)

KSZTAŁTOWANIE SPOŁECZNEJ
ŚWIADOMOŚCI KULTURY
BEZPIECZEŃSTWA NA PRZYKŁADZIE
DZIAŁALNOŚCI LEGII AKADEMICKIEJ

RAISING SOCIAL AWARENESS OF SAFETY
CULTURE BASED ON THE ACTIVITY
OF THE ACADEMIC LEGION OF THE
CATHOLIC UNIVERSITY OF LUBLIN

DAMIAN DUDA, URSZULA SOLER

ABSTRACT

After the fall of communism in 1989, XXI century brought continuous changes in the way how state defense is perceived and how the citizens participate in creating it. A few decades of social malaise caused by the atmosphere prevailing in the country engulfed in the communist dictatorship resulted in a significant degeneration, also in the paramilitary activity of the citizens. However, after the period when any grassroots initiative was regarded suspicious ended, there came a revival of public benefit organizations and any broadly understood citizens' initiative. This also applies to defense and the creation of so-called safety culture. Its development is not easy. It involves creating a lot of new structures and, most importantly, changing of the social consciousness of the citizens. Based on the Academic Legion of the Catholic University of Lublin, the article describes one of the elements of the security system of the Republic of Poland, which is formed by paramilitary youth organizations. Their main

purpose is to promote patriotism and to help create civil society. They are also one of the most important elements of safety culture.

KEY WORDS

security, paramilitary organizations, Territorial Defence, civil society, safety culture, youth

ABSTRAKT

XXI wiek to dalsze, po upadku komunizmu w 1989 roku, nieustające zmiany w sposobie postrzegania obronności państwa i udziału obywateli w jej tworzeniu. Trwający kilkadziesiąt lat społeczny marazm wywołany klimatem panującym w państwie ogarniętym dyktaturą komunistyczną, przyniósł dużą degenerację także w sferze aktywności proobronnej obywateli. Po tym okresie, w którym wszelka inicjatywa oddolna była traktowana podejrzliwie, przyszedł czas swoistej wiosny w odrodzeniu organizacji pożytku publicznego i wszelkiej, szeroko pojętej inicjatywy obywateli. Dotyczy to także obronności oraz tworzenia tak zwanej kultury bezpieczeństwa. Jej kształtowanie nie jest łatwe. Wiąże się z tworzeniem wielu nowych struktur, ale najważniejsze są zmiany w świadomości społecznej obywateli. W artykule opisany został, na przykładzie Legii Akademickiej KUL, jeden z elementów systemu bezpieczeństwa Rzeczypospolitej, który tworzą młodzieżowe organizacje proobronne. Ich głównym celem jest krzewienie patriotyzmu i pomoc w tworzeniu społeczeństwa obywatelskiego. To one też są jednym z ważniejszych elementów kultury bezpieczeństwa.

SŁOWA KLUCZOWE

bezpieczeństwo, organizacje proobronne, Obrona Terytorialna, społeczeństwo obywatelskie, kultura bezpieczeństwa, młodzież

Początek XXI wieku przyniósł duże zmiany w sposobie postrzegania obronności państwa i udziału obywateli w jej tworzeniu. Po trwającym kilkadziesiąt lat społecznym marazmie wywołanym klimatem panującym w państwie ogarniętym dyktaturą komunistyczną, gdzie wszelka inicjatywa oddolna była traktowana podejrzliwie, przyszedł czas swoistej wiosny

w odrodzeniu organizacji pożytku publicznego i wszelkiej, szeroko pojętej inicjatywy obywateli. Dotyczy to także obronności oraz tworzenia tak zwanej kultury bezpieczeństwa.

Samo pojęcie nie jest nowe. Wywodzi się z szerokiej, dziewiętnastowiecznej definicji kultury, która obejmuje wszelkie sfery aktywności człowieka, a więc także bezpieczeństwo. Zdaniem antropologów zapewnienie bezpieczeństwa leżało u podstaw procesu humanizacji i stanowiło podstawę nie tylko przetrwania gatunku ludzkiego, ale również było kluczowe dla rozwoju w innych płaszczyznach kultury człowieka¹. Jednym z ważniejszych badaczy kultury bezpieczeństwa jest Marian Cieślarczyk. Sformułowana przez niego definicja zawiera się w trzech wymiarach, które stają się filarami kultury bezpieczeństwa. Są to:

1. Określone idee, wartości i duchowość człowieka.
2. Odnoszą się do oddziaływań społecznych organizacji i systemów prawa.
3. Obejmują materialne aspekty ludzkiej egzystencji.

Jego zdaniem kultura bezpieczeństwa stanowi wzór podstawowych założeń, wartości, norm, reguł, symboli i przekonań, wpływających na sposób postrzegania wyzwań, szans i (lub) zagrożeń, a także sposób odczuwania bezpieczeństwa i myślenia o nim oraz związany z tym sposób zachowania i działania (współdziałania) podmiotów, w różny sposób przez te podmioty wyuczonych i wyartykułowanych w procesach szeroko rozumianej edukacji. Należą do niej również naturalne procesy wewnętrznej integracji i zewnętrznej adaptacji oraz inne procesy organizacyjne, a także proces umacniania szeroko (a nie tylko militarnie) rozumianej obronności, służące w miarę harmonijnemu rozwojowi tych podmiotów i osiągnięciu przez nie najszerzej rozumianego bezpieczeństwa, z pożytkiem dla siebie, ale i dla otoczenia”². Samo pojęcie *kultury bezpieczeństwa* jest coraz częściej podejmowane przez badaczy³, a Nauki o Bezpieczeństwie stały się wyodrębnioną dziedziną naukową. Tak ujmowane bezpieczeństwo nie jest już pojmowane jedynie w kategoriach militarnych, ale przede wszystkim społecznych, gdzie najistotniejsze znaczenie mają przede wszystkim wychowanie i nauczanie, tożsamość i więź oraz świadoma praca mająca na

¹ S. Jarmoszko, *Nowe wzory kultury bezpieczeństwa a procesy deterioracji więzi społecznej* [w:] *Jedność i różnorodność. Kultura vs. kultury*, E. Reklajtis, R. Wiśniewski, J. Zdanowski (red.), ASPRA-JR, Warszawa 2010, s. 110.

² M. Cieślarczyk, *Kultura bezpieczeństwa i obronności*, Wyd. AP, Siedlce 2010, s. 210.

³ Por. J. Piwowski, *Kultura bezpieczeństwa. Nauka-Praktyka-Refleksje*, maj-czerwiec 2012 i in.

celu samodoskonalenie jednostek i grup. W ten rys bardzo dobrze wpisuje się Legia Akademicka KUL.

LEGIA HISTORYCZNIE

ZARYS POWSTANIA

W chwili zrywu niepodległościowego bardzo szybko okazało się, że bez sięgnięcia do rezerw ochotniczych nie ma mowy o tworzeniu odrodzonego Wojska Polskiego. Geneza powstania organizacji paramilitarnych sięga początku XX wieku, kiedy to władze austriackie, dając przyzwolenie na ich powstanie, upatrywały w nich zasobów ludzkich dla własnej armii. Wybuch pierwszej wojny światowej dał możliwość wykorzystania jednostek bazujących na polskich organizacjach zbrojnych do powstania siły mającej stać się katalizatorem odrodzenia polskiej armii⁴. Zgromadzone wokół Marszałka Józefa Piłsudskiego organizacje paramilitarne takie jak, m.in. oddziały Związku Strzeleckiego i Polskie Drużyny Strzeleckie, walcząc w ramach Legionów Polskich stały się podwaliną kadr oficerskich i podoficerskich armii odrodzonego Państwa Polskiego⁵. Dobrowolne podjęcie brzemienia walki o odrodzoną Ojczyznę pełniło ważną rolę na wielu płaszczyznach życia społeczeństwa II Rzeczypospolitej. Przede wszystkim możliwość ochotniczego zaciągu odwoływała się do takich etosów, jak pospolite ruszenie Rzeczypospolitej szlacheckiej czy zrywy powstańcze. Utwierdzało to tożsamość narodową wśród ludzi, którym przyszło żyć w Ojczyźnie, która formalnie nie istniała w chwili ich narodzenia.

Choć istniały preferencje i wymogi przy wyborze korpusu służby (uzależnione od wykształcenia, które bardzo często wynikało z przynależności do grupy społecznej), to jednak dochodziło do sytuacji, w której w ramach tych samych pododdziałów prawo służby i walki mieli wszyscy Polacy, niezależnie od pochodzenia. Obrona ojczyzny nie była już tylko domeną szlachetnie urodzonych. Poprzez odezwę do mieszkańców wsi w sprawie wstępowania do armii w 1920 roku, premier Witos zakorzenił w mentalności społecznej dwudziestolecia międzywojennego równość

⁴ J. Gaul, *Na tajnym froncie. Działalność informacyjno-wywiadowcza polskich organizacji niepodległościowych w latach 1914–1918*, Agencja Wydawnicza CB, Warszawa 2001, s. 60–62.

⁵ W. Lipiński, *Walka zbrojna o niepodległość Polski 1905–1918*, Instytut Badania Najnowszej Historji Polski, Warszawa 1935, s. 20.

wobec prawa, obowiązków, ale także korzyści wynikającej z bycia Polakiem⁶. Niejednokrotnie dopiero po wstąpieniu do armii, ludzie z niższych warstw społecznych stykali się z wychowaniem obywatelskim i ich pojęcie ojczyzny rozszerzało się z własnej miejscowości na cały kraj. Wojsko nie tylko uczyło ale też wychowywało obywateli reprezentujących wszystkie profesje, opcje polityczne, religie czy też grupy etniczne. Pozwalało to na uporządkowanie społecznego systemu wartości, stawiając elementy kultury bezpieczeństwa w charakterze przedmiotu obywatelskiej troski.

Wśród społeczeństwa akademickiego odezwa naczelnego wodza zawocowała tworzeniem kompani i batalionów studenckich w większych ośrodkach akademickich na terenie całego kraju, m.in. w Lublinie, Krakowie, Poznaniu, Wilnie i Lwowie. Zadania żaków w mundurach sprowadzały się na początku do funkcji czysto pomocniczych, takich jak służba wartownicza, patrole utrzymania porządku publicznego czy też funkcje reprezentacyjne⁷. Bodźcem do stworzenia zwartych, w pełni przygotowanych do walki pododdziałów studenckich był Zjazd Akademickiej Młodzieży Niepodległościowej. Zjazd ten odbył się we Lwowie w pierwszych dniach listopada 1918 roku, kiedy to Ukraińska Rada Narodowa doprowadziła do wojny, grożąc tym samym utratą polskiego Lwowa.

11 listopada obradujący w Warszawie Akademicki Komitet Wychowawczy powołał do życia Legię Akademicką, rekrutującą się z Politechniki Warszawskiej, Uniwersytetu Warszawskiego i Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego. „Studenckie Wojsko” zostało zakoszarowane w stolicy, zaś z dniem 3 grudnia 1918 roku sprowadzono je do szczebla pułku piechoty nadając numer „36”. O studenckim charakterze jednostki świadczy stan osobowy pułku, z którego wynika że na 1200 żołnierzy aż 800 stanowili akademicy⁸. O randze nowopowstałej jednostki świadczy fakt, że przysięgę wojskową od przyszłych żołnierzy odebrał sam Komendant Józef Piłsudski, który podkreślił uznanie dla pododdziału w oczach społeczeństwa⁹. Po upływie kilku miesięcy akademicy żołnierze zostali wysłani na odsiecz Lwowa. Szlak bojowy Legii Akademickiej w latach 1918–1920 to też udział w ofensywie kijowskiej, czy w Bitwie Warszawskiej. Straty

⁶ D. Kowalska, *Naród zbudowany nad trumną*, „Focus Historia”, 2013, nr 9 (77), s. 34.

⁷ E. Walczak, *36 pułk piechoty Legii Akademickiej*, Ajaks, Pruszków 1994, s. 3–5.

⁸ *Ibidem*, s. 4.

⁹ S. Pomarański, *Zarys historii wojennej 36-go Pułku Piechoty Legii Akademickiej*, Wojskowe Biuro Historyczne, Warszawa 1930, s. 25.

poniesione w walce wpisały się w kult bohaterskiego żołnierza polskiego, podbudowując wzorce do naśladowania w ramach tworzenia już nie tylko społeczeństwa obywatelskiego, ale także modelu studentów składających, dosłownie, swoje życie na ołtarzu ojczyzny.

Do końca funkcjonowania jednostki aż 36 jego żołnierzy otrzymało order *Virtuti Militari*. Był to wyraz poświęcenia i bohaterstwa, jakim wykazywali się akademicy i kontynuatorzy ich tradycji¹⁰. Po roku 1921 możemy mówić o uetatowaniu Pułku i utracie jego studenckiego charakteru. Nie mniej jednak do samego końca funkcjonowania Pułk w swoich symbolach odwoływał się do tradycji akademickich, czego wyrazem była fundacja sztandaru jednostki przez młodzież akademicką i władze Uniwersytetu Warszawskiego, Politechniki Warszawskiej, Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego i Szkoły Głównej Handlowej. Ostateczna wersja odznaki pułkowej (unikalnego odznaczenia przysługującego jedynie zasłużonym żołnierzom tej jednostki nadawanego przez kapitułę) miała kształt krzyża z miniaturami herbów wyżej wymienionych warszawskich uczelni¹¹.

U PROGU II WOJNY ŚWIATOWEJ

Z chwilą kiedy okrzepły granice państwa, zainteresowanie organizacjami paramilitarnymi zarówno rządu, jak i społeczeństwa zaczęło spadać. Jednym z powodów zmiany myślenia był przewrót majowy. Wtedy to Marszałek Józef Piłsudski nakazał szczególnie zająć się kwestiami przysposobienia obronnego oraz wychowania fizycznego¹². Do chwili, kiedy 29 listopada 1937 roku Rada Ministrów nałożyła obowiązek odbycia przysposobienia do wojskowej służby pomocniczej na mężczyzn, studentów szkół akademickich i uczniów zwyczajnych innych szkół wyższych, nie istniały usankcjonowane struktury państwowo-obywatelskie zajmujące się szkoleniem wojskowym przyszłych rezerwowych kadr wojskowych. Minister Spraw Wojskowych, poprzez Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego, powołał Komendę Legii Akademickiej, która bezpośrednio odpowiadała za przeszkolenie wojskowe studentów¹³.

¹⁰ *Ibidem*, s. 63.

¹¹ Z. Sawicki, A. Wielechowski, *Odznaki Wojska Polskiego 1918–1945. Katalog Zbioru Falerystycznego: Wojsko Polskie 1918–1939. Polskie Siły Zbrojne Na Zachodzie*, Pantera Books, Warszawa 2007.

¹² A. Ignatowicz, *Przygotowanie obronne społeczeństwa w Polsce (1921–1939)*, Wydawnictwo Neriton, Warszawa 2010, s. 296.

¹³ Obszerniej o organizacji i podległości służbowej w ramach Ministerstwa Spraw Wojskowych pisze Regina Czarnecka w *Organizacja Ministerstwa Spraw Wojskowych*

Każda uczelnia odpowiadała za powołanie struktur, mających na celu objęcie własnych studentów przeszkoleniem wojskowym. Uniwersytety powoływały uczelniane Legie Akademickie, które przez rok realizowały program nauczania z zakresu podstawowego szkolenia żołnierzy piechoty. Uczelnia dysponowała przekazywanymi przez Wojsko Polskie mundurami, wyposażeniem oraz uzbrojeniem, co pozwoliło w całości realizować przeszkolenie w oparciu o własne zaplecze sprzętowo-kadrowe. Uwieńczeniem roku zajęć i wykładów były obozy Legii Akademickiej, zachowujące charakter skoszarowanego szkolenia. Obozy najczęściej realizowane były dla pododdziałów nie większych niż kompania (80 osób), zorganizowanych na bazie poszczególnych kierunków. Nazwa przedsięwzięcia „Obóz Wojskowo-Społeczny” jest wymiernym sygnałem jego charakteru. Krakowska Legia Akademicka aż do wybuchu drugiej wojny światowej realizowała przeszkolenia wojskowe. Ostatni obóz odbył się w lipcu 1939 r. w Sorocku koło Trembowoli¹⁴. Komendantem szkolenia mianowany został nauczyciel akademicki i instruktor sportowy Kazimierz Walter, będący porucznikiem rezerwy Wojska Polskiego.

Na podstawie analizy dokumentacji zdjęciowej, możemy podzielić pod kontem wpływu na kształtowanie kultury bezpieczeństwa w społecznej świadomości podejmowane działania na kilka kategorii¹⁵. Pierwszą z nich są przedsięwzięcia związane z ceremoniałem Wojska Polskiego i uroczystości o charakterze patriotyczno-religijnym. Pododdział Legii Akademickiej w Sorocku prezentował musztrę paradną mieszkańcom, brał udział w uroczystych Mszach Świątecznych oraz podniesieniach flagi państwowej. Uroczystości odbywały się przy asyście miejscowej orkiestry dętej oraz miejscowych przedstawicieli władzy lokalnej. W małych społecznościach lokalnych (szczególnie na ziemiach, które są terytorium sprzecznym między Państwem Polskim a sąsiednimi państwami) każda taka swoista demonstracja obecności wojska jest sygnałem stałej gotowości obrony aktualnych granic oraz pełni funkcje swoistej prewencyjnej ekspozycji siły. Dla samych legionistów akceptacja oraz pozytywny społeczny odbiór umac-

(MSWojsk.) w latach 1918–1921, „Biuletyn Wojskowej Służby Archiwalnej”, 2005, Nr 27.

¹⁴ M. Maszowska-Rzeszutko, *Kazimierz Walter-współzałożyciel AZS*, „Akademicki Przegląd Sportowy”, 1993, nr 7/93.

¹⁵ Mowa o albumie *Obóz Wojskowo-Społeczny Legii Akademickiej Sorocku, Lipiec 1939*, dokumentacja zdjęciowa znajduje się w Archiwum Legii Akademickiej KUL, kopia w zbiorach autorów.

niały motywację do kontynuacji procesu szkolenia, wzmacniały poczucie elitarności podjętej formy służby oraz zachęcały do podjęcia zawodowych form służby jako zajęcia powszechnie uważanego za gwarancję podtrzymania polskiej suwerenności¹⁶.

Następną kategorią przedsięwzięć są prace społeczne realizowane przez uczestników obozu w trakcie jego trwania. Także i w tym przypadku oddziaływały one zarówno na obywateli, jak i na samych legionistów, którzy służyli im swoimi działaniami. Obok prac fizycznych, obowiązujących wszystkich uczestników obozu, komendant przydzielał też studentów do zajęć specjalistycznych według studiowanych kierunków i preferencji. Prace fizyczne sprowadzały się do pomocy przy żniwach oraz zwierzętach gospodarskich, czy do pomocy przy melioracji miejscowych dróg. Zajęcia specjalistyczne można uznać za rodzaj praktyki zawodowej z powodu realizacji przez członków czynności pokrywających się z kompetencjami obowiązującymi w ich przyszłej profesji. Przykładem takich działań jest praca studentów medycyny w miejscowej lecznicy, studentów kierunków humanistycznych w ochronce dla sierot czy przyszłych prawników przy edukacji obywatelskiej wśród miejscowych. Poprzez takie działania mundur zaczął być w mentalności ludzkiej nie tylko symbolem obrony ojczyzny, ale także opiekuńczej roli państwa, które potrafi zabezpieczyć społeczeństwo również w innej sferze potrzeb niż poczucie bezpieczeństwa.

Kolejną, większą kategorią przedsięwzięć realizowanych w ramach przeszkolenia było szkolenie bojowe. Poprzez realizację programu szkolenia system zapewniał ciągłość w dostarczaniu armii rezerw osobowych, z przeznaczeniem do korpusów oficerskiego i podoficerskiego. Bazując na tradycji zrywów niepodległościowych na przestrzeni wieków, niezależnie od statusu społecznego, potrzebna była realizacja utrzymywania armii w stałej gotowości do przeobrażenia związków taktycznych do jednostek będących wyżej o jeden stopień w hierarchii. Z chwilą kiedy obywatele poddawali się przeszkoleniu wojskowemu, przyczyniali się do promocji służby wojskowej, która urosła do rangi symbolu dojrzałości obywatelskiej. Wybuch pierwszej wojny światowej przyczynił się do eskalacji zjawiska

¹⁶ Uniformizacja społeczeństwa dwudziestolecia międzywojennego nawiązując do etosu rycerskiego niosła z sobą specjalną sferę obyczajowości. Stawiało to sferę obyczajowości na równi z takimi przepisami prawnymi jak regulamin mundurowy lub ogólny Sił Zbrojnych RP. Więcej na temat wychowawczych walorów uniformizacji: M. Barbasiewicz, *Dobre manieri w przedwojennej Polsce*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.

powoływania Polaków do armii zaborczych, zmuszając ich tym samym do walki bratobójczej co stało się powodem do wypracowania metod uchylania się od służby wojskowej, bądź dezercji w sytuacji wcielenia. Nowe standardy w wyszkoleniu miały przede wszystkim zmienić podejście społeczeństwa do postrzegania armii jako procesu dehumanizacji dążącej do wykorzystania mas ludzkich w interesach sprzecznych niż podstawowe wartości wyniesione z domu rodzinnego.

Należy jeszcze wyszczególnić te zajęcia, które wpisują się w kategorię ćwiczeń ogólnorozwojowych. Propagowanie stylu życia opartego na sprawności fizycznej było elementem kreowania wśród młodych ludzi, przez system wychowania, wizerunku obywateli dbających o swój rozwój na rzecz bezpieczeństwa państwa¹⁷. Potwierdzenie tej tezy znajdziemy we wzroście popularności istniejących stowarzyszeń o charakterze sportowo-obronnym oraz powstawanie nowych, skupiających ludzi według różnych kryteriów, takich jak wiek, zainteresowania czy płeć – jak było w przypadku Przysposobienia Wojskowego Kobiet¹⁸.

LEGIA AKADEMICKA KUL I JEJ ROLA W KSZTAŁTOWANIU WZORCÓW SPOŁECZNYCH NA RZECZ WSPARCIA BEZPIECZEŃSTWA

Po drugiej wojnie światowej idea socjalizmu przeniknęła również do sfery organizacji społeczno-obronnych. W myśl idei więzi społecznej władzy ludowej ze społeczeństwem organizacje miały odgrywać istotną rolę w utrzymywaniu metod wychowania młodzieży w duchu socjalizmu. W 1976 roku nastąpiło unormowanie obowiązków organizacji społeczno-obronnych poprzez ustawę o powszechnym obowiązku Obrony PRL. Według niej zadania tych organizacji miały być ściśle podporządkowane pod potrzeby Ludowego Wojska Polskiego¹⁹. Dopiero transformacja ustroju doprowadziła do faktycznej wolności i niezależności stowarzy-

¹⁷ Por. L. Szymański, *Kultura fizyczna w polityce II Rzeczypospolitej*, Wydawnictwo AWF, Wrocław 1995, s. 39–50.

¹⁸ Więcej na temat Przysposobienia Wojskowego Kobiet: E. Zawacka, *Czekając na rozkaz: Pogotowie Społeczne Organizacji Przysposobienia Wojskowego Kobiet w przededniu II wojny światowej*, Wydawnictwo KUL, Lublin 1992; M. Wiśniewska, *Przygotowanie obronne kobiet w Polsce w latach 1921-1939*, Dom Wydawniczy DUET, Toruń 2007; *Regulamin organizacyjny/Organizacja Przysposobienia Wojskowego Kobiet*, Zakł. Druk. St. Michalski i Cz. Ociepkó, Warszawa 1939; M. St. Wittekówna, *Wojskowa Służba Kobiet w SZP-ZWZ-AK*, Ajaks, Pruszków 1999, s. 16.

¹⁹ *Organizacje Paramilitarne Obronne [w:] Mała encyklopedia wojskowa*, t. II, s. 537–538.

szeń i związków, co regulowała Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 roku *Prawo o stowarzyszeniach*. Do organizacji, które już funkcjonowały podczas istnienia władzy ludowej, dołączyły te które ze względu na brak akceptacji przez system komunistyczny tradycji przedwojennych nie mogły zostać zalegalizowane²⁰.

Wraz ze zmianą ustroju zmienił się sposób postrzegania przez nowy rząd organizacji obronno-sportowych. Również dotychczasowa militaryzacja życia społecznego, która kojarzyła się z doktryną socjalizmu, zniechęcała nowopowstałe organizacje do podjęcia prób wejścia w rozwiązania systemowe. Efektem tego były oddolne inicjatywy obywatelskie, biorące się głównie z ponownego sięgnięcia do przedwojennych wzorców społeczeństwa zaangażowanego w tworzenie kultury bezpieczeństwa. Z chwilą, kiedy ilość organizacji, szerzej nazywanych proobronymi, zaczęła rosnąć do rozmiaru ogólnokrajowego zjawiska (już nie tylko epizodycznie wpływającego na takie sfery życia publicznego, jak kultura, wychowanie młodzieży czy kreowanie nowych wzorców odpowiedzialności obywatelskich), oczywistym stało się, że nie można ignorować potencjału, jaki wytwarza się przy ich oddziaływaniu na otoczenie. W innym przypadku brak systemowych rozwiązań stał się powodem do powołania nowych struktur organizacyjno-społecznych, z misją realizacji celów pominiętych przez istniejący porządek prawny²¹.

Od 2003 do 2009 roku poprzez uczelniane komórki przysposobienia, Ministerstwo Obrony Narodowej prowadziło proces szkoleń studenckich rezerw osobowych na potrzeby Wojska Polskiego. Posiadające ochotniczy charakter Kursy Szkolenia Rezerw (dalej KSR) miały zastąpić Szkoły Podchorążych Rezerwy, które na potrzeby Ludowego Wojska Polskiego kształciły do korpusu oficerów rezerwy przyszłe kadry dowódcze²². Wokół Studium Przysposobienia Obronnego KUL skupiła się grupa studentów, którzy z różnych względów nie zostali objęci programem przeszkolenia wojskowego bądź nie zdecydowali się do wzięcia w nim udziału. Tak zrodziła się idea powstania Stowarzyszenia Studenckiego Legia Akademicka

²⁰ Dz. U. 1989 Nr 20 poz. 104, ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach.

²¹ Zobacz: K. Wójcik, *Rezerwisto! Powołaj się sam!*, Portal ObronaNarodowa.pl: <https://obronanarodowa.pl/artykuly/display/rezerwisto-powolaj-si-sam/> [dostęp: 14.02.2016].

²² Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu oraz Ministra Zdrowia z dnia 2 października 2003 r. w sprawie sposobu przeprowadzania przysposobienia obronnego studentów i studentek (DzU nr 174 poz. 1686, z późn. zm.).

KUL (dalej LA KUL), nawiązująca do społeczno-wojskowego charakteru przedwojennego przeszkolenia wojskowego. 26 marca 2004 roku Senat Akademicki przyjął wniosek o utworzeniu stowarzyszenia, które w ściślejszej kooperacji ze Studium Przynależności Obronnej zaczęło przyciągać również i tych studentów, którzy zostali objęci programem szkolenia w trakcie studiów, lecz po jego skończeniu nie byli poddawani dalszym formom kształcenia wojskowego.

Aktem prawnym, wytyczającym kierunki działania stowarzyszenia był Regulamin Stowarzyszenia Akademickiego „Legia Akademicka KUL”²³. Na początku działanie stowarzyszenia zawężyło się do sfery akademickiej oraz powiązanej z nią, poprzez kooperację z Ministerstwem Obrony Narodowej, siecią jednostek wojskowych na terenie całego kraju. Już w postanowieniach ogólnych regulaminu stowarzyszenia widoczne jest odwołanie się do jego społecznego charakteru, co rozszerza formułę szkolenia prowadzonego w ramach KSR do narzędzia kształtowania obywatelskiej postawy w społeczności akademickiej. Doprowadziło to do zaprezentowania odmiennej postawy społecznej niż ta, którą wykazywała młodzież akademicka podejmująca studia w celu uniknięcia bądź odroczenia służby wojskowej²⁴.

Od początku głównym zadaniem LA KUL były szkolenia organizowane na terenie całego kraju w jednostkach Wojska Polskiego poprzez etatowe kadry oficerskie i podoficerskie, delegowane przez jednostki, na terenie których szkolenia były realizowane. Bardzo istotną rolę odgrywało podejście gospodarzy, którzy poprzez poddawanie studentów normalnemu cyklowi szkolenia wojskowego doprowadzali do nobilitacji ich uczestników, podkreślając możliwość wykorzystania motywacji studentów na rzecz krzewienia wzorców nowoczesnego patriotyzmu, opartego na dobrowolnym działaniu. Do grona jednostek realizujących przedsięwzięcia szkoleniowe na rzecz LA KUL należy zaliczyć m.in.: 3. Brygadę Zmechanizowaną, Centrum Szkolenia Sił Powietrznych im. Romualda Traugutta, 1. Warszawską Brygadę Pancerną im. Tadeusza Kościuszki, 25. Brygadę Kawalerii Powietrznej, Wyższą Szkołę Oficerską Sił Powietrznych, 6. Bry-

²³ *Regulamin Stowarzyszenia Studenckiego Legia Akademicka KUL*, <http://www.kul.pl/o-nas,11412.html>; [dostęp: 13.02.2016].

²⁴ *Legia Akademicka KUL werbuje i szkoli na żołnierzy*, <http://www.dziennikwschodni.pl/lublin/n,140319469,legia-akademicka-kul-werbuje-i-szkoli-na-zolnierzy.html>; [dostęp: 14.02.2016].

gadę Desantowo-Szturmową, Akademię Marynarki Wojennej, Centralny Ośrodek Szkolenia Straży Granicznej Koszalin, Wyższą Szkołę Oficerską Wojsk Lądowych im. gen. Tadeusza Kościuszki oraz Centrum Szkolenia Sił Powietrznych²⁵.

DZIAŁANIA LAKUL SŁUŻĄCE KRZEWIENIU KULTURY BEZPIECZEŃSTWA WŚRÓD SPOŁECZEŃSTWA OBYWATELSKIEGO

Po upływie 10 lat od powstania Legi Akademickiej KUL doszło do rozszerzenia formuły ujętej w celach statutowych oraz sposobach ich realizacji. Wymusiła to niejako presja społeczeństwa, determinowana niedoskonałością systemu bezpieczeństwa państwa. Na skutek profesjonalizacji polskiej armii oraz przetruceniu społecznej uwagi na konflikty rozgrywające się poza naszym kręgiem kulturowym, doszło w Polsce do zaniedbania pozamilitarnego ogniwa obrony państwa. Jednym z najistotniejszych jej elementów były formacje Obrony Cywilnej, które na chwilę obecną sprowadzają się do fikcji ujętej w danych nie mających odzwierciedlenia w rzeczywistości²⁶. Doszło również to załamania się dotychczas wypracowanej formy nauczania obronnego w szkołach średnich, co zaowocowało likwidacją przedmiotu Przynależność Obronna i wprowadzeniem Edukacji dla Bezpieczeństwa. Nowy przedmiot został całkowicie obrany z tematyki obronnej; sprowadzono go do kursu pierwszej pomocy przedmedycznej. Tym samym usunięty został jedyny, powszechny i obowiązkowy element nauczania wiedzy obronnej w polskim systemie edukacji powszechnej²⁷.

Kolejnym oddolnym zjawiskiem, które do tej pory nie zostało objęte żadnym rozwiązaniem systemowym jest funkcjonowanie szkół średnich z klasami o profilu mundurowym. Na chwilę obecną istnieje ponad 200 szkół ponadgimnazjalnych posiadających klasy z edukacją obronną, skupiając około 20 tysięcy uczniów²⁸. Do tej pory Ministerstwo Obrony

²⁵ *Legia Akademicka KUL*, „Przegląd Strzelecki Arsenał Miesięcznik Federacji Organizacji Proobronnych”, 2015, nr 3(118), s. 19.

²⁶ Więcej o faktycznym stanie formacji Obrony Cywilnej: Informacja o wynikach kontroli *Przygotowanie struktur obrony cywilnej do realizacji zadań w okresie wojny i pokoju*, Najwyższa Izba Kontroli, Warszawa 2012.

²⁷ *Edukacja dla bezpieczeństwa*, <http://www.oswiata.abc.com.pl/czytaj/-/artykul/edukacja-dla-bezpieczenstwa-zamiast-przynależności-obronnego>; [dostęp: 14.02.2016].

²⁸ *Szkolenie kadetów ze Szpulek*, <http://www.mmpulawy.pl/artykul/zgwot-2012-szkolenie-kadetow-ze-szpulek>; [dostęp: 29.04.2014].

Narodowej wytyczyło kierunki w których powinny zmierzać elementy szkolenia klas mundurowych, nie dając jednak narzędzi do realizacji programu szkolenia, przez co dyrektorzy placówek oświatowych tzw. „mundurówek” zmuszeni są do szukania wsparcia wśród organizacji pozarządowych o profilu obronnym²⁹.

Stowarzyszenie Studenckie Legia Akademicka KUL podejmuje szereg inicjatyw wpływających na kształtowanie szeroko rozumianej kultury bezpieczeństwa. Można je skategoryzować następująco:

- działania na rzecz utrzymania bezpieczeństwa i porządku publicznego,
- edukacja obronna społeczeństwa,
- promowanie postaw patriotyczno-obywatelskich.

Pierwsze działania antykrzysowe, stowarzyszenie zaczęło podejmować na przełomie roku 2010/2011. Zarysował się wtedy nowy profil organizacji, sygnalizując tym samym gotowość do podjęcia działań mających na celu wsparcie państwowych mechanizmów utrzymania bezpieczeństwa oraz porządku publicznego. W kwietniu 2010 roku, na prośbę Kancelarii Prezydenta RP, wybrane organizacje proobronne zostały poproszone o pomoc w zabezpieczeniu uroczystości żałobnych trwających przez kilka dni w Pałacu Prezydenckim w Warszawie. W trakcie uroczystości można było oddać hołd prezydenckiej parze, co przyciągnęło ludzi z terytorium całego kraju, przybierając formę stałego zgromadzenia obywatelskiego³⁰. W skład sił porządkowych weszli również członkowie Legii Akademickiej KUL. Do kompetencji legionistów należało zapewnienie ciągłości poruszania się w czasie wizytowania Pałacu Prezydenckiego, monitorowanie zagrożeń wynikających z tworzenia skupisk anonimowych ludzi, nie podlegających uprzedniej kontroli przez służby, wystawienie części patroli medycznych oraz pośredniczenie między pozostałymi formacjami porządkowymi a ośrodkiem decyzyjnym w Kancelarii Prezydenta RP. Dla społeczeństwa był to przykład możliwości zaangażowania elementu społecznej aktywności w ramach wsparcia oficjalnych struktur państwowych w celu zapew-

²⁹ Patrz: Decyzja Nr 10/Szkol./P7 Ministra Obrony Narodowej z dnia 21 stycznia 2015 r. w sprawie wprowadzenia „Minimum programowego realizowanego w ramach innowacyjnych programów przysposobienia obronnego lub edukacji dla bezpieczeństwa oraz programów szkolenia członków organizacji pozarządowych, wymaganych do podpisania porozumień z komendantem szkoły wojskowej lub ośrodka szkolenia”.

³⁰ Więcej na temat uroczystości żałobnych oraz prowadzonym przy nim zabezpieczeniu można znaleźć w filmie „Solidarni 2010”, reż. E. Stankiewicz, J. Pośpieszański, Polska 2010.

nienia porządku publicznego. Taki wzorzec zachowania łamał stereotyp monopolu organów porządku publicznego na możliwości pracy ze społeczeństwem w trakcie zgromadzeń publicznych oraz pokazywał możliwość samoorganizacji obywatelskiej.

W tym samym roku, miesiąc później, doszło do jednej z największych powodzi w Polsce. Praktycznie w każdym województwie doszło do zalania terytoriów mieszkalnych, paraliżując przy tym infrastrukturę drogową, gospodarczą oraz znacznie pogarszając możliwości funkcjonowania lokalnych społeczności. Z powodu braku funkcjonowania rozwiązań systemowych, mających na celu włączenie części organizacji pozarządowych w akcję ratunkową, działania te, w porozumieniu z lokalnymi samorządami, były podejmowane jako oddolna inicjatywa społeczna. W zależności od potrzeb legionieści realizowali szereg rozmaitych działań, takich jak praca w uszczelnianiu wałów, ewakuacja zagrożonej ludności, utrzymywanie łączności pomiędzy służbami ratowniczymi, działania prewencyjne mające na celu zniwelowanie niepokoju społecznego oraz, w końcowej fazie powodzi, usuwanie jej skutków. Działania takie trwające aż do lipca podejmowane były w takich miejscowościach, jak: Janowiec, Bogatynia, Płock czy Dobrzyków.

Do chwili obecnej Legia Akademicka KUL podejmuje się wsparcia inicjatyw obywatelskich poprzez wystawianie służb porządkowych, medycznych czy też logistycznych. Wśród takich można wymienić zabezpieczenie przedsięwzięć samorządów studenckich czy też lokalnych, uroczystości o charakterze młodzieżowo-modlitewnym czy też kulturalno-oświatowym. Na chwilę obecną przed stowarzyszeniem stoi zadanie wsparcia zabezpieczenia Światowych Dni Młodzieży 2016 – zarówno na gruncie lubelskim, jak i obchodów centralnych w Krakowie. W tym przypadku inicjatywa włączenia stowarzyszenia w system, została podjęta przez organy administracji publicznej. Legia Akademicka KUL została zaproszona do uczestnictwa w powołanym przez wojewodę zespole opiniotwórczo-konsultacyjnym ds. bezpieczeństwa osób przebywających na terenie województwa lubelskiego podczas Światowych Dni Młodzieży³¹.

Kolejny zbiór przedsięwzięć odnosi się do szeroko rozumianej edukacji obronnej różnych grup społecznych. Najstarszym, podejmowanym

³¹ Pierwsze zebranie zespołu planowane jest na dzień 18.02.2016 r., kopia pisma z zaproszeniem do wzięcia udziału w pracach zespołu znajduje się w archiwum autora (Pismo Wicewojewody Lubelskiego z dnia 12.02.2016 r.).

przez stowarzyszenie działaniem tego typu były zawody sportowo-obronne „Cool-Armia”³². Od początku ta forma współzawodnictwa sportowo-obronnego cieszyła się dużą popularnością zarówno w środowisku akademickim, jak i wojskowym. Do uczestnictwa w zawodach organizatorzy zapraszali tradycyjnie studentów z całej Lubelszczyzny, przedstawicieli szkół wojskowych i jednostek organizacyjnych służb mundurowych oraz różne organizacje społeczne, krzewiące ideały patriotyczne. Celem zawodów była przede wszystkim promocja obronności wśród młodzieży akademickiej, klas mundurowych i społeczności Lubelszczyzny oraz integracja środowiska akademickiego z przedstawicielami instytucji mundurowych. W programie – poza elementami czysto technicznymi związanymi z konkurencjami, w jakich startowali uczestnicy – znajdowały się punkty związane z popularyzacją obronności i bezpieczeństwa państwa.

Z czasem, kiedy Legia Akademicka KUL wykształciła zaplecze logistyczne oraz bazę instruktorsko-sprzętową, zaczęła na różnych płaszczyznach aktywności społecznej sama prowadzić działalność szkoleniowo-edukacyjną. Przede wszystkim zaczęto organizować szkolenia adresowane do szerszego grona studentów – bez konieczności posiadania przez nich członkostwa w Legii Akademickiej KUL. Wśród takich działań należy wymienić takie inicjatywy, jak: kurs samoobrony dla studentek „Bezpieczna Studentka”, kursy pierwszej pomocy przedmedycznej studentów pierwszego rocznika (w kooperacji z Działem BHP KUL), kursy strzelectwa sportowego czy też Kurs Podstaw Łączności³³. Zapotrzebowanie na kursy specjalistyczne wśród słabiej rozwiniętych inicjatyw obronnych zaowocowało całym cyklem kursów dedykowanych szerokiej grupie członków organizacji paramilitarnych oraz klas mundurowych. W wielu przypadkach epizodyczne uczestnictwo w legijnych szkoleniach urosło do stałej współpracy na gruncie społeczno-wychowawczym. Wyrazem tego jest zaangażowanie stowarzyszenia w proces kształcenia klas mundurowych w takich placówkach oświatowych, jak: XIV L.O. w Lublinie, ZS 3 w Puławach czy CSM w Zamościu.

Próba przybliżenia roli organizacji proobronnych w kraju do tej, jaką w systemie Obrony Terytorialnej przewidują dla swoich organizacji poza-

³² *Cool Armia*, http://lublin.dlastudenta.pl/studia/arttykul/COOL_ARMIA_2011,67790.html; [dostęp: 08.02.2016 r.].

³³ *Bezpieczna studentka*, <http://www.kurierlubelski.pl/tag/bezpieczna-studentka-lublin.html>; [dostęp: 13.02.2016 r.].

rządowych państwa zachodnie, poskutkowała organizacją ćwiczeń poligonowych, rozgrywanych we współpracy z samorządami lokalnymi. Dla społeczności obserwującej ćwiczenia był to ważny sygnał o możliwościach wykorzystania idei samoorganizowania się grup samoobrony, zwłaszcza w kontekście niepokoju społecznego, wywołanego przez konflikt na wschodniej Ukrainie³⁴. W dniach 12–13 października 2013 roku, przy współpracy z Ruchem ObronaNarodowa.Pl, przeprowadzono ogólnopolskie manewry „Kompania w Działaniach Opóźniających ŚWIDNIK 2013”, które były do tego czasu największymi w Polsce ćwiczeniem typu „walka w mieście”. Model wyprowadzenia armii z koszar i poligonów w celu ćwiczenia swoich możliwości w normalnym terenie został inspirowany sposobem realizacji przedsięwzięć szkoleniowych przez zachodnie formacje Obrony Terytorialnej³⁵.

Ważnym rytuałem podtrzymania tożsamości w społeczeństwie stała się także manifestacja grupy symboli narodowych, czy też odwołujących się do historii oręża polskiego na przestrzeni wieków, odnosząca się do pobudek narodowo patriotycznych. Poprzez uczestnictwo w świętach państwowych i religijnych stowarzyszenie częściowo przejęło od armii funkcje reprezentacyjne, wskazując na możliwości wsparcia zarówno wojskowych, jak i cywilnych instytucji kulturalno-oświatowych w przekazywaniu tradycji państwowych. W trakcie uroczystości legionišci (poza obyczajami powszechnymi wśród cywilnych organizacji pozarządowych takich, jak składanie kwiatów czy wystawienie pocztu sztandarowego) brali udział w wystawianiu posterunków z bronią przy miejscach pamięci narodowej, co do tej pory było zarezerwowanym elementem ceremoniału tylko dla służb mundurowych. Przykładem posterunku honorowego w miejscu cieszącym się największym splendorem wśród symboli narodowych był ten, wystawiony przez członków LA w dniu 17 września 2015 roku, przy Grobie Nieznanego Żołnierza w Warszawie, podczas I Zlotu Organizacji Proobronnych „Tobie Ojczyzno”.

Poprzez odwołanie do tradycji uczelnianych, 17 maja 2013 roku miała miejsce uroczystość nadania LA KUL sztandaru i patrona – ppor. Jana Bołbotta. Przyczyniło się to także do wyeksponowania tego zapomnia-

³⁴ K. Miękus, *Nie masz 500 żyć*, „Malemen”, 2015, nr 5(52), s. 30.

³⁵ *Obrona Narodowa*, <https://obronanarodowa.pl/news/display/195/>; [dostęp: 13.02.2016 r.].

nego już przez szerszą społeczność bohatera³⁶. Przyjmując imię patrona, automatycznie stowarzyszenie odniosło się do tradycji Korpusu Ochrony Pogranicza, kultywując pamięć o odpowiedniku współczesnej Straży Granicznej wszędzie tam, gdzie pojawia się oficjalna delegacja stowarzyszenia ze swoim poczem sztandarowym. Obiektywnym źródłem oceny wkładu legionistów w popularyzowanie kultury bezpieczeństwa są, przybierające różne formy, oficjalne wyróżnienia. Część z nich to listy gratulacyjne i podziękowania adresowane na ręce Zarządu Stowarzyszenia lub Władz Uczelni. Uwierzytelniają one skuteczność wkładu stowarzyszenia w kształtowanie kultury społeczeństwa obywatelskiego. Szczególną formą potwierdzenia słuszności kreowanych wzorców, jest honorowanie przez instytucje o różnym charakterze odznaczeniami – medalami, odznakami honorowymi, czy też orderami (zarówno stowarzyszenia, jak i personalnie jego członków). Wśród najczęściej nadawanych znajdują się odznaczenia resortowe (medal „Za zasługi dla obronności kraju” w trzech klasach nadawany przez Szefa MON), kościelne („Milito Pro Christo” oraz „Medal bł. Ks. Jerzego Popiełuszki” nadawany przez Ordynariat Polowy Wojska Polskiego), bądź organizacyjne (m.in. medal „Za zasługi dla WSAR”, medal „Za zasługi dla pożarnictwa”)³⁷.

NA ZAKOŃCZENIE

Kształtowanie społecznej świadomości kultury bezpieczeństwa nie jest łatwe. Wiąże się ze stworzeniem wielu nowych struktur, ale przede wszystkim ze zmianami w świadomości społecznej obywateli. Okres komunistycznego marazmu w oddolnej inicjatywie obywateli przeniósł się niestety także do sfery bezpieczeństwa. Odbudowa społecznej świadomości wymaga przede wszystkim zmiany w postrzeganiu organizacji proobronnych oraz wojska. Militaryzacja życia społecznego, mająca miejsce w drugiej połowie XX wieku, kojarząca się z doktryną socjalizmu, zniechęcała nowopowstałe organizacje do podjęcia prób wejścia w rozwiązania systemowe. A bez

³⁶ Ppor. Jan Bołbott urodzony w 1911 roku, w latach 1935–1939, Absolwent Wydziału Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. W sierpniu 1939 r. został zmobilizowany do Batalionu Fortecznego „Sarny” obejmując stanowisko dowódcy plutonu „Tynne” w 4 kompanii. Zginął bohaterską śmiercią 20 września 1939 r. w wysadzonym bunkrze w okolicach wsi Tynne po czterech dniach walki z Armią Czerwoną.

³⁷ *Kolejne medale od MONu*, <http://legiaakademicka.pl/aktualnosci/kolejne-medale-od-monu/>; [dostęp 13.02.2016].

niego trudno będzie stworzyć rezerwy ochotnicze, które stać się powinny jednym z najważniejszych elementów nowoczesnego systemu obronności.

W artykule opisany został, na przykładzie Legii Akademickiej KUL, jeden z elementów systemu bezpieczeństwa Rzeczypospolitej, który tworzą młodzieżowe organizacje proobronne. Ich głównym celem, na wzór LA z 1918 roku, jest krzewienie patriotyzmu i pomoc w tworzeniu społeczeństwa obywatelskiego. To one też są jednym z ważniejszych elementów kultury bezpieczeństwa. Elementem wciąż jeszcze systemowo nie do końca wykorzystanym i docenianym.

BIBLIOGRAFIA

1. Barbasiewicz M., *Dobre maniere w przedwojennej Polsce*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.
2. *Bezpieczna Studentka*, <http://www.kurierlubelski.pl/tag/bezpieczna-studentka-lublin.html>; [dostęp: 13.02.2016 r.].
3. *CoolArmia*, http://lublin.dlastudenta.pl/studia/arttykul/COOL_ARMIA_2011,67790.html; [dostęp: 08.02.2016 r.].
4. Cieślarczyk M., *Kultura bezpieczeństwa i obronności*, Wyd. AP, Siedlce 2010.
5. Czarnecka R., *Organizacja Ministerstwa Spraw Wojskowych (MSWojsk.) w latach 1918-1921*, „Biuletyn Wojskowej Służby Archiwalnej”, 2005, Nr 27.
6. Decyzja Nr 10/Szkol./P7 Ministra Obrony Narodowej z dnia 21 stycznia 2015 r. w sprawie wprowadzenia „Minimum programowego realizowanego w ramach innowacyjnych programów przysposobienia obronnego lub edukacji dla bezpieczeństwa oraz programów szkolenia członków organizacji pozarządowych, wymaganych do podpisania porozumień z komendantem szkoły wojskowej lub ośrodka szkolenia”.
7. Dz. U. 1989 Nr 20 poz. 104, ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach.
8. *Edukacja dla bezpieczeństwa*, <http://www.oswiata.abc.com.pl/czytaj/-/artykul/edukacja-dla-bezpieczenstwa-zamiast-przysposobienia-obronnego>; [dostęp: 14.02.2016 r.].
9. Gaul J., *Na tajnym froncie. Działalność informacyjna-wywiadowcza polskich organizacji niepodległościowych w latach 1914–1918*, Agencja Wydawnicza CB, Warszawa 2001.
10. Ignatowicz A., *Przygotowanie obronne społeczeństwa w Polsce (1921–1939)*, Wydawnictwo Neriton, Warszawa 2010.

11. *Informacja o wynikach kontroli „Przygotowanie struktur obrony cywilnej do realizacji zadań w okresie wojny i pokoju”*, Najwyższa Izba Kontroli, Warszawa 2012.
12. Jarmoszko S., *Nowe wzory kultury bezpieczeństwa a procesy deterioracji więzi społecznej* [w:] *Jedność i różnorodność. Kultura vs, kultury*, E. Reklajtis, R. Wiśniewski, J. Zdanowski (red.), ASPRA-JR, Warszawa 2010.
13. *Kolejne medale od MONu*, <http://legiaakademicka.pl/aktualnosci/kolejne-medale-od-monu/>; [dostęp: 13.02.2016 r.].
14. Kowalska D., *Naród zbudowany nad trumną*, „Focus Historia”, 2013, nr 9 (77), s. 34.
15. *Legia Akademicka KUL* [w:] „Przegląd Strzelecki Arsenał Miesięcznik Federacji Organizacji Proobronnych”, 2015, nr 3 (118), s. 19.
16. *Legia Akademicka KUL werbuje i szkoli na żołnierzy*, <http://www.dziennikwschodni.pl/lublin/n,140319469,legia-akademicka-kul-werbuje-i-szkoli-na-zolnierzy.html>; [dostęp: 14.02.2016 r.].
17. Lipiński W., *Walka zbrojna o niepodległość Polski 1905–1918*, Instytut Badania Najnowszej Historji Polski, Warszawa 1935.
18. Maszowska-Rzeszutko M., *Kazimierz Walter-współzałożyciel AZS*, „Akademicki Przegląd Sportowy”, 1993, nr 7/93.
19. Miękus K., *Nie masz 500 żyć*, „Malemen”, 2015, nr 5(52), s. 30.
20. *Obrona Narodowa*, <https://obronanarodowa.pl/news/display/195/>; [dostęp: 13.02.2016 r.].
21. *Organizacje Paramilitarne Obronne* [w:] *Mała encyklopedia wojskowa*, t. II, s. 537–538.
22. Piwowarski J., *Kultura bezpieczeństwa. Nauka- Praktyka-Refleksje*, maj-czerwiec 2012.
23. Pomarański S., *Zarys historii wojennej 36-go Pułku Piechoty Legii Akademickiej*, Wojskowe Biuro Historyczne, Warszawa 1930.
24. *Regulamin organizacyjny/Organizacja Przysposobienia Wojskowego Kobiet*, Zakł. Druk. St. Michalski i Cz. Ociepek, Warszawa 1939.
25. *Regulamin Stowarzyszenia Akademickiego Legia Akademicka KUL*, <http://www.kul.pl/o-nas,11412.html>; [dostęp: 13.02.2016 r.].
26. *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu oraz Ministra Zdrowia z dnia 2 października 2003 r. w sprawie sposobu przeprowadzania przysposobienia obronnego studentów i studentek* (DzU nr 174 poz. 1686, z późn. zm.).

27. Sawicki Z., Wielechowski A., *Odznaki Wojska Polskiego 1918–1945, Katalog Zbioru Falerystycznego. Wojsko Polskie 1918-1939. Polskie Siły Zbrojne Na Zachodzie*, Pantera Books, Warszawa 2007.
28. *Szkolenie kadetów ze szpulek*, <http://www.mmpulawy.pl/arttykul/zgwot-2012-szkolenie-kadetow-ze-szpulek>; [dostęp: 29.04.2014 r.].
29. Szymański L., *Kultura fizyczna w polityce II Rzeczypospolitej*, Wydawnictwo AWF, Wrocław 1995.
30. Walczak E., *36 pułk piechoty Legii Akademickiej*, Ajaks, Pruszków 1994.
31. Wiśniewska M., *Przygotowanie obronki kobiet w Polsce w latach 1921–1939*, Dom Wydawniczy DUET, Toruń 2007.
32. Wittekówna M. St., *Wojskowa Służba Kobiet w SZP-ZWZ-AK*, Ajaks, Pruszków 1999.
33. Wójcik K., *Rezerwisto! Powołaj się sam!*, Portal ObronaNarodowa.pl: <https://obronanarodowa.pl/arttykuly/display/rezerwisto-powolaj-si-sam/>; [dostęp: 14.02.2016 r.].
34. Zawacka E., *Czekając na rozkaz: Pogotowie Społeczne Organizacji Przy-sposobienia Wojskowego Kobiet w przededniu II wojny światowej*, Wydawnictwo KUL, Lublin 1992.